

Damian Kubiak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ISTOTA POŻYCZEK SPOŁECZNOŚCIOWYCH W ICH NOWOCZESNYM WYDANIU

Streszczenie: W artykule przedstawiono charakterystykę funkcjonowania pożyczek społecznościowych ze szczególnym uwzględnieniem tych realizowanych za pomocą platform internetowych. Autor ukazał główne zalety i wady pożyczek społecznościowych w kontekście alternatywnych produktów oferowanych przez system bankowy. Zwrócono również uwagę na ryzyko towarzyszące tego typu transakcjom. Zaprezentowane zostały także pionierskie serwisy *social lending* na świecie oraz w Polsce.

Słowa kluczowe: pożyczki społecznościowe, *social lending*, źródła pozyskania kapitału, inwestycje

1. Wstęp

Każde gospodarstwo domowe w procesie zarządzania swoim majątkiem podejmuje decyzje związane z gromadzeniem oraz wydatkowaniem swoich dochodów. Decyzje te powinny być podporządkowane przede wszystkim kryterium maksymalizacji osiąganych z nich korzyści. Spełnienie tego warunku sprawia, że postępowanie gospodarstwa domowego ma podłoże racjonalnej analizy zarówno potencjalnych korzyści, jak i możliwych strat, które mogą się pojawić w wyniku podjęcia ściśle określonych działań.

Istotną rolę w procesie gospodarowania dokonywanym przez gospodarstwo domowe odgrywa zarządzanie niedoborami oraz nadwyżkami siły nabywczej. Na rynku finansowym istnieje wiele instrumentów, które pozwalają gospodarstwu na podejmowanie efektywnych decyzji maksymalizujących korzyści. Niewiele jest jednak takich, które poprzez swoją konstrukcję pozwalają gospodarstwu domowemu występować w charakterze zarówno korzystającego z kapitału, jak i dostarczyciela (oferenta) kapitału. Do grupy tej należą pożyczki udzielane przez osoby fizyczne innym osobom. I choć sama instytucja pożyczki istnieje w polskim prawie od wielu lat, to w ostatnim czasie zyskała ona w Polsce znaczenie ze względu na pojawienie się nowego wymiaru w zakresie kojarzenia ze sobą pożyczkodawców z pożyczkobiorcami. Można mówić także o powstaniu niejako nowego kanału dystrybucji pożyczek. Tym kanałem są internetowe platformy *social lending*, określane także jako *p2p lending* (*peer-to-peer, person-to-person*) czy też pożyczek społecznościowych.

2. Zasady funkcjonowania pożyczek *social lending* i platform transakcyjnych

Ideą pożyczek społecznościowych jest dostarczenie kapitału gospodarstwom domowym, charakteryzującym się niedoborem siły nabywczej, przez inne gospodarstwa, które z kolei posiadają nadwyżki finansowe, przy wyeliminowaniu z tego procesu wszelkich instytucji bankowych czy też parabankowych (*cut the middleman*).

W badaniach naukowych wskazuje się na podobieństwo tego typu transakcji do towarzystw wzajemnej pomocy, które pojawiły się w Wielkiej Brytanii już w pierwszej połowie XVII w. Doczekały się one nawet specjalnej ustawy regulującej ich funkcjonowanie (*Friendly Societies Act 1793*) [2]. Członkami takich społeczności byli najczęściej rzemieślnicy i pracownicy najemni, nie kupcy czy handlowcy, a członkostwo w tego rodzaju społecznościach zwiększało ich poczucie bezpieczeństwa finansowego dzięki dostępowi do kapitału. Liczebność tego typu towarzystw szybko więc wzrastała i w okresie ich największej popularności przyczyniła się do tego, iż *friendly societies* stały się najbardziej liczną organizacją społeczną po związkach wyznaniowych [1, s. 7].

Obecnie ta idea samopomocy przybrała trochę inny kształt, przynosząc korzyści finansowe zarówno pożyczkobiorcom, jak i pożyczkodawcom. Rozwojowi tego typu zjawiska służy wzrastający poziom dostępu do Internetu oraz świadomości jego funkcjonowania i usług, a także pojawienie się specjalistycznych platform internetowych odpowiednio kojarzących ze sobą pożyczkodawców (inwestorów) z pożyczkobiorcami. Funkcjonowanie elektronicznych platform zorganizowane jest na zasadzie aukcji, której przedmiotem jest kapitał. Pożyczkobiorca, chcąc uzyskać środki na dowolnie wybrany przez niego cel, stara się zachęcić posiadaczy kapitału (przyszłych inwestorów) do pożyczania pieniędzy właśnie jemu, opisując często swoje przedsięwzięcie oraz przedstawiając przykłady własnej solidności płatniczej. Spośród wielu ofert wybiera te najtańsze dla niego (tzw. *reverse auction*). W celu rozłożenia ryzyka spłaty pożyczki pożyczkodawców najczęściej jest wielu, a pożyczane przez nich kwoty, które są znacznie mniejsze aniżeli kwota pożyczki, razem składają się na wnioskowaną przez pożyczkobiorcę sumę.

Zalety pożyczek społecznościowych mogą być odczuwalne przez obie strony takiej transakcji. Potencjalny pożyczkobiorca uzyskuje możliwość uzyskania kapitału po kosztach często niższych aniżeli zwykła pożyczka czy kredyt bankowy. Niższy koszt wynika przede wszystkim z wyeliminowania z obrotu instytucji finansowych, które nie działają jako organizacje *non-profit* i z tego typu przepływów chcą osiągać zyski. Wśród korzyści wpływających na zmniejszenie kosztu kapitału można wymienić przede wszystkim niższe oprocentowanie (w tym brak podwyższenia marży z tytułu gorszej oceny scoringowej klienta), brak prowizji za udzielenie pożyczki/kredytu¹, brak kosztów innego typu, takich jak np. opłata za rozpatrzenie wniosku,

¹ Niektóre serwisy udostępniające platformy do zawierania umów pożyczek społecznościowych nie wykluczają w swoim modelu biznesowym pobierania prowizji od zawartych za ich pomocą umów.

opłaty związane z dodatkowymi zabezpieczeniami, opłata za przedterminową spłatę. Osoba udostępniająca swój kapitał liczy z kolei na wyższą stopę zwrotu ze swojej inwestycji niż stopa możliwa do uzyskania w wyniku lokowania oszczędności w sektorze bankowym. Dla obu stron transakcja jest przejrzysta i zrozumiała, gdyż to właśnie one decydują o warunkach zawieranej między sobą umowy.

Tabela 1. Zestawienie zalet i wad internetowych pożyczek społecznościowych w porównaniu z instrumentami alternatywnymi oferowanymi przez sektor bankowy

Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> • przeciętnie wyższa stopa zwrotu z inwestycji dla pożyczkodawcy i możliwość uzyskania tańszego kapitału dla pożyczkobiorcy; • duża elastyczność i przejrzystość warunków umowy – strony same ustalają warunki transakcji i je akceptują; • duża szybkość realizacji transakcji; • ułatwienie dostępu do kapitału osobom o niższych ratingach kredytowych; • możliwość uczestniczenia w społecznościach i finansowania przedsięwzięć, które inwestor moralnie popiera; • szeroki zasięg podmiotowy bez ograniczeń terytorialnych; • błyskawiczne kojarzenie stron transakcji – odszukanie dawcy kapitału i możliwości inwestycji; • brak ograniczeń w przedmiocie finansowania. 	<ul style="list-style-type: none"> • duże ryzyko transakcji dla pożyczkodawcy oraz konieczność samodzielnego oszacowania tego ryzyka; • utrudnienia w weryfikacji płatniczej pożyczkobiorcy ze względu na zagrożenie oparcia się na fałszywych danych czy domyślny wirtualny kontakt z pożyczkobiorcą; • konieczność samodzielnego składania deklaracji i potrącania podatku od dochodów kapitałowych czy też monitorowania momentu wystąpienia obowiązku podatkowego w zakresie podatku od czynności cywilnoprawnych; • konieczność ujawniania niektórych wrażliwych danych większej liczbie osób, a nie tylko jednej instytucji; • wymagana umiejętność korzystania z komputera, komunikacji elektronicznej i Internetu.

Źródło: opracowanie własne.

Nowoczesne platformy internetowe dzięki swoim funkcjonalnościom wpływają na wzrost atrakcyjności pożyczek społecznościowych. Umożliwiają bardzo szybkie kojarzenie stron transakcji oraz błyskawiczne zawieranie umów. Każda ze stron może się też bezpośrednio ze sobą kontaktować, co jest realizacją idei tworzenia społeczności. Maksymalnie skrócony został też czas od momentu zawarcia umowy do momentu faktycznej możliwości korzystania ze środków przez pożyczkobiorcę. Ograniczeniem jest tu praktycznie tylko czas rozliczeń międzybankowych. W zależności od zasad funkcjonowania serwisów starają się też one udostępnić swoim użytkownikom różne mechanizmy ułatwiające zawieranie transakcji czy podnoszące poziom jej bezpieczeństwa dla obu stron.

Wysokość jednak tych prowizji jest z reguły niższa od prowizji przykładowo pobieranych przez banki w przypadku kredytów konsumpcyjnych. Dodatkowo w początkowych latach funkcjonowania serwisy te często rezygnują z prowizji celem pozyskania jak największej liczby użytkowników.

Kwestią, która nie może zostać pominięta zwłaszcza w warunkach rynku polskiego, jest opodatkowanie. Z umową pożyczki pomiędzy osobami fizycznymi wiąże się konieczność zapłacenia w ściśle określonych przypadkach podatku od czynności cywilnoprawnych. Podatkiem tym obciążony jest pożyczkobiorca. Obowiązek podatkowy w tym zakresie powstaje z chwilą wykonania czynności cywilnoprawnej. Ustawodawca zwolnił jednak z podstawy opodatkowania pożyczki zaciągane sporadycznie, jeśli łączna ich kwota nie przekracza w ciągu ostatnich 3 lat 5 tys. zł od jednej osoby lub 25 tys. zł od wielu osób z wyłączeniem osób wymienionych w art. 4a ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn [4] oraz osób zaliczanych do I grupy podatkowej do wysokości kwoty niepodlegającej opodatkowaniu – na zasadach określonych w przepisach o podatku od spadków i darowizn. Platformy internetowe mają techniczne możliwości spełnienia warunku dotyczącego pożyczek od jednej osoby. W przypadku przekroczenia wspomnianej kwoty mogą one blokować możliwość zaciągania pożyczek od takiego pożyczkodawcy. Z przyczyn obiektywnych nie mają one jednak możliwości kontrolowania ani nawet wymagania informacji o umowach pożyczek zawartych poza serwisem. W takiej sytuacji podatnik sam powinien stwierdzić moment powstania obowiązku podatkowego i dokonać zapłaty podatku.

Zobowiązanie podatkowe dotyczy także pożyczkodawców. Realizowane jest ono na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych [5]. Naliczenie zobowiązania podatkowego następuje w związku z uzyskiwaniem dochodów z kapitałów pieniężnych. Podstawą naliczenia wysokości zobowiązania jest w tym przypadku wysokość otrzymanego (według metody kasowej) wynagrodzenia za udzieloną pożyczkę, od którego nie ma możliwości potrącania jakichkolwiek kosztów pomniejszających przychód. Obowiązek naliczenia i odprowadzenia podatku z tego tytułu spoczywa na inwestorze. Operator platformy internetowej często zapewnia dostęp do narzędzi pozwalających inwestorowi na szybkie ustalenie kwoty zobowiązania podatkowego.

3. Ryzyko i zapewnienie bezpieczeństwa transakcji

W zjawisku *social lending* istnieją również zagrożenia mogące dotyczyć obu stron transakcji i wiązać się z niedotrzymaniem warunków umowy. Wynikają one głównie z tego samego czynnika, który decyduje o ich dużej atrakcyjności. Jest nim zawieranie transakcji tylko przy udziale platformy internetowej. Brak bezpośredniego kontaktu często nie sprzyja budowaniu relacji, więzi pomiędzy użytkownikami i zasadniczo utrudnia ocenę ryzyka transakcji.

W dużo bardziej niekorzystnej sytuacji znajduje się pożyczkodawca, gdyż to on udostępnia swój kapitał, który może ulec uszczupleniu w przypadku nietrafionej decyzji o pożyczce. Dlatego, tak jak w przypadku instytucji bankowych, nadrzędną zasadą staje się tu prawidłowa ocena ryzyka związanego z rzetelnością pożyczkobiorcy. Podmioty udostępniające swoje platformy internetowe użytkownikom stara-

ją się dostarczyć potencjalnym inwestorom mechanizmy służące do oceny ryzyka kredytowego. Mogą nimi być:

- procesy weryfikacji tożsamości pożyczkobiorców z wykorzystaniem wcześniejszych identyfikacji tychże osób przez instytucje bankowe (numer i dane posiadacza rachunku bankowego) czy dostawców usług telekomunikacyjnych,
- weryfikacja wysokości osiągniętych dochodów za pomocą dokumentów potwierdzających zaistnienie i warunki stosunku pracy lub uprawnienia do otrzymywania świadczeń (renty, emerytury) czy też zeznań podatkowych,
- weryfikacja wiarygodności płatniczej na podstawie danych w rejestrach długów i rejestrach złych długów prowadzonych przez podmioty trzecie ściśle powołane do tworzenia takich rejestrów i administrowania nimi.

Dostępne są także systemy scoringowe oraz ratingowe. Te pierwsze działają na podstawie pewnych wskaźników, które mają za zadanie uwiarygodnić zdolność kredytową potencjalnego pożyczkobiorcy. Często jednak opierają się one na danych pochodzących tylko z oświadczenia użytkownika serwisu. Istnieje zatem zagrożenie korzystania w tym przypadku z danych nieprawdziwych. Systemy ratingowe natomiast opierają się na historii transakcji, w których dana osoba brała udział, z uwzględnieniem liczby przeprowadzonych transakcji, kwot oraz solidności i terminowości dokonywanych spłat, a także stażu członkowskiego w serwisie. Również w tym przypadku pożyczkodawca nie ma zagwarantowanego poziomu bezpieczeństwa. Istnieje bowiem zagrożenie, że pożyczkobiorca buduje dobrą reputację tylko w celu wyłudzenia środków o większej wartości w okresie późniejszym. Oba systemy nie gwarantują zatem poprawnej oceny takiego ryzyka. W sytuacjach gdy zawodzą procedury formalne, strony transakcji mogą wspierać się środkami socjotechnicznymi, które opierają się głównie na próbie budowy przyjaznych więzi za pomocą różnych kanałów kontaktu zarówno wirtualnych (platformy internetowej, *instant messaging*, poczty elektronicznej), jak i bardziej tradycyjnych (rozmowy telefonicznej czy bezpośredniego spotkania towarzyskiego bez udziału środków przekazu). Historia transakcji realizowanych za pomocą Internetu, szczególnie przy udziale platform aukcyjnych do wymiany dóbr i usług, wskazuje na takie przypadki, więc można się spodziewać ich ekstrapolacji na platformy *social lending*.

Istotnym czynnikiem mającym wpływ na obniżenie ryzyka transakcji jest dywersyfikacja źródeł kapitału. Na kwotę udzielonej pożyczki składają się mniejsze sumy przekazywane przez wielu inwestorów. W przypadku większej liczby inwestorów pożyczkobiorca może wybrać oferty najbardziej dla niego korzystne lub też wyłonić je na zasadzie pierwszeństwa złożonej oferty.

Internetowe pożyczki społecznościowe mogą być alternatywną lub często jedyną możliwością pozyskania kapitału dla tzw. *sub-prime borrowers*, czyli osób o bardzo złym ratingu kredytowym, które nie mają możliwości uzyskania kredytu lub pożyczki w instytucji bankowej, a nie chcą korzystać z ofert instytucji parabankowych.

W sytuacjach nierzetelności spłat pożyczek platformy internetowe umożliwiają skorzystanie z procedur windykacyjnych realizowanych przez współpracujące z nimi

podmioty. Pomoc nie ogranicza się wyłącznie do wykonywania wezwań do spłaty rat, lecz także obejmuje pomoc w sporządzaniu pozwów sądowych czy gromadzenie oraz udostępnianie odpowiednim organom ścigania dokumentacji zawartych umów i przeprowadzonych transakcji.

Kolejnym poziomem bezpieczeństwa jest możliwość skorzystania z usługi ubezpieczenia transakcji realizowanego przy udziale współpracującej z serwisem instytucji ubezpieczeniowej. Przedmiotem ubezpieczenia mogą być zdarzenia losowe powodujące utratę zdolności do spłaty pożyczki, obejmujące np. utratę pracy, inwalidztwo czy śmierć. Operator serwisu najczęściej przyjmuje rolę ubezpieczającego, uposażonym natomiast jest pożyczkobiorca (lub osoby uprawnione w przypadku jego śmierci). Koszt ochrony ubezpieczeniowej w całości pokrywa pożyczkobiorca, a operator zobowiązany jest do realizacji procesu zawarcia umowy ubezpieczenia. Zawarta umowa ubezpieczenia istotnie wpływa na poprawę atrakcyjności oferty pożyczkobiorcy i zachęca potencjalnych inwestorów do udostępnienia mu swojego kapitału.

Należy również wskazać na istnienie ryzyka dla pożyczkobiorcy. Choć platformy internetowe stwarzają możliwość zaciągania pożyczek oraz starają się zapewnić maksymalny poziom bezpieczeństwa, to jednak operator serwisu nie jest stroną umowy, a ta zawierana jest przez samych zainteresowanych. Ze względu na to, że warunki transakcji są w sposób elastyczny ustalane i kontrolowane przez zainteresowanych, mogą oni umówić się na wprowadzenie dodatkowych zabezpieczeń, spośród których można wymienić np. weksel. Wystawienie weksla *in blanco* bez stosownej deklaracji wekslowej przez pożyczkobiorcę czy też brak zwrotu weksla po faksie spłaty pożyczki może mieć poważne konsekwencje finansowe.

W zakresie technicznego zwiększania poziomu bezpieczeństwa operatorzy platform internetowych stosują szyfrowanie połączeń internetowych uniemożliwiające przechwycenie informacji przesyłanych między serwerem a komputerem użytkownika. Stosowane są także ograniczenia w wysokości udzielanych czy zaciąganych pożyczek uwarunkowane solidnością płatnika lub stażem użytkownika w serwisie. Operatorzy platform uniemożliwiają także zawieranie umów niesolidnym płatnikom poprzez blokadę ich kont i niemożność tworzenia kolejnych.

4. Platformy *social lending* na świecie i w Polsce

Absolutnym pionierem w zakresie internetowych pożyczek społecznościowych był serwis utworzony w Wielkiej Brytanii w 2005 r. pod nazwą Zopa (*Zone of Possible Agreement*) [10]. Platforma ta początkowo umożliwiała zaciąganie pożyczek poprzez automatyczne kojarzenie ofert pożyczkobiorców i inwestorów na podstawie systemu scoringowego określanego przez pożyczkodawców. Obecnie możliwe jest również pożyczanie pieniędzy konkretnym osobom za pomocą ofert aukcji (tzw. *listings*). Serwis pośredniczył w zaciąganiu pożyczek, których wartość przekroczyła

już 40 mln USD, i rozpoczął działalność także w innych krajach, takich jak USA², Japonia czy Włochy (serwis bardzo szybko się rozwija).

Największym serwisem pożyczek p2p na rynku amerykańskim jest Prosper. Rozpoczął on swoją działalność w 2006 r., a na koniec 2008 r. pośredniczył w zawieraniu umów pożyczek na kwotę przekraczającą 180 mln USD. Serwis ten uzyskał dużą popularność dzięki silnie rozbudowanym mechanizmom społecznościowym i dużej elastyczności dysponowania środkami przez inwestorów.

Wśród pozostałych serwisów cieszących się popularnością można wyróżnić te, których model funkcjonowania zmierza w kierunku zagospodarowania niszy lub specjalizacji. Należą do nich m.in.:

- 40billion.com – ukierunkowany na finansowanie przedsiębiorców,
- Fynanz – finansowanie studentów,
- SchoolRaice.com – finansowanie studentów i przedsięwzięć edukacyjnych,
- Kiva.org – finansowanie mikropożyczek dla przedsiębiorców z krajów rozwijających się,
- Pertuity Direct – inwestowanie w określone przedsięwzięcia za pomocą specjalnego funduszu inwestycyjnego,
- Yadyap – finansowanie pożyczek krótkoterminowych.

W Polsce pierwszym serwisem umożliwiającym zawieranie umów pożyczek społecznościowych przez Internet był kokos.pl [8]. Początek jego działalności przypada na 2008 r. W pierwszym roku funkcjonowania platformy serwis pośredniczył w zawarciu umów na kwotę niemal 7 mln PLN. Liczba użytkowników przekroczyła 25 tys. Model działalności kokos.pl to system aukcyjny z listingiem. Przedsięwzięciem bardziej ukierunkowanym na społeczny charakter pożyczek jest serwis finansowo.pl [7]. Wykorzystuje on również model aukcyjny, który został urozmaicony możliwością formułowania grup znajomych oraz ułatwionym sposobem komunikacji.

Najmłodszym serwisem na polskim rynku jest smava.pl. Rozpoczął on działalność w 2009 r. jako przedstawicielstwo swojego niemieckiego odpowiednika, który ma na swoim koncie obsługę pożyczek na kwotę przekraczającą 6 mln euro. Model funkcjonowania obrany przez smava.pl ma kłaść nacisk na maksymalizację bezpieczeństwa transakcji. Jako jedyny działający w Polsce współpracuje z Krajowym Rejestrem Długów.

5. Podsumowanie

Internetowe platformy *social lending* stanowią ciekawą alternatywę dla produktów oferowanych przez instytucje bankowe zarówno posiadaczom kapitału, jak i osobom cierpiącym na jego chwilowy niedobór. Idea pożyczek społecznościowych

² W październiku jednak został zamknięty, gdyż tamtejsze regulacje prawne nie pozwalały na rozwijanie obranego przez właściciela platformy modelu biznesowego.

polegająca na eliminacji pośredników przy umowie pożyczki ma racjonalne uzasadnienie chociażby w możliwości obniżenia kosztu kapitału z jednej strony czy uzyskania wyższych zysków od kapitału z drugiej. Popularność różnego rodzaju serwisów społecznościowych pozwala na postawienie tezy, iż również internetowe usługi w zakresie obsługi pożyczek społecznościowych mogą cieszyć się w Polsce dużym zainteresowaniem. Należy jednak pamiętać, że niewątpliwe zalety tego typu transakcji mogą stracić znaczenie, jeśli sytuacje niekorzystne w postaci np. utraty części lub całości zainwestowanego kapitału będą się zdarzać zbyt często. W chwili obecnej brak jest danych mówiących o transakcjach zawieranych przez nierzetelnych pożyczkobiorców w przekroju całego polskiego rynku *social lending*. Operatorzy niektórych polskich serwisów jednak wskazują, że udział tzw. złych pożyczek w ogólnej puli nie odbiega znacznie od tego wskaźnika liczonego dla instytucji bankowych. Ze względu na to, iż rynek internetowych pożyczek społecznościowych nie tylko w Polsce jest stosunkowo młody, należy poczekać z pierwszymi osądami, na bieżąco śledząc jego funkcjonowanie.

Literatura

- [1] Beito D.T., *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890-1967*, The University of North Caroline Press, 2000.
- [2] Gorsky M., *The growth and distribution of English Friendly Societies in the early nineteenth century*, „Economic History Review” 1998, LI, 3, s. 489-511.
- [3] Hulme M.K., Wright M., *Internet Based Social Lending: Past, Present and Future*, Social Futures Observatory Paper, 2006.
- [4] Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, DzU z 2004 r. nr 142, poz. 1514, z późn. zm.
- [5] Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych, DzU z 2000 r. nr 14, poz. 176, z późn. zm.
- [6] <http://blog.finnovation.pl>.
- [7] www.finansowo.pl.
- [8] www.kokos.pl.
- [9] www.monetto.pl.
- [10] www.zopa.com.

THE ESSENCE OF SOCIAL LENDING IN ITS MODERN EDITION

Summary: The paper presents characteristics of social lending (with special attention to its online activity). The author discusses the main advantages and disadvantages of social lending in comparison to such traditional banking products as bank loans and deposits. The readers' attention was drawn to sorts of risk involved in these transactions. Some of the first online platforms in the world's and Polish market were presented.